УДК 330.351:621.311

Наукове підґрунтя оцінювання регіонального розвитку

Бєлікова Надія Володимирівна,
д-р екон. наук, професор, учений секретар, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України; професор кафедри менеджменту, логістики та інновацій, ХНЕУ ім. С. Кузнеця (м. Харків, Україна),
e-mail: nadezdabelikova@gmail.com;

Мухін Володимир Анатолійович,
здобувач, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (м. Харків, Україна),
e-mail: vv7vv@ukr.net

Складні соціально-економічні системи, до яких належать і регіони країни, мають власні механізми розвитку, які важко досліджувати наявним в економічній науці інструментарієм. Для аналізу тенденцій, спрямованості та окремих параметрів регіонального розвитку необхідно виробити міждисциплінарний системний підхід, який має базуватися, за пропозицією Б. Кульчицького [1], на розумінні складної архітектури соціально-економічної системи регіону.

Основними науковими методами дослідження соціально-економічних систем є емпірико-історичний, теоретико-логічний та діалектичний. Кожен з них спрямований на досягнення максимальної результативності соціально-економічних досліджень та багато в чому доповнюють один одного.

З точки зору застосування цих методів до дослідження проблематики оцінювання соціально-економічного регіонального розвитку можна визначити такі основні напрями.

Емпірично-історичний метод надає змогу визначити об'єктивні закономірності соціально-економічного розвитку регіонів країни на основі збору та аналізу даних щодо основних показників валового регіонального продукту, обсягів інвестицій, рівнів зайнятості, демо-

графічних показників, рівнів міграції тощо у різні періоди. Ідентифіковані довгострокові тенденції мають бути доповнені історичним аналізом соціально-економічних передумов у різні періоди розвитку, потенційного впливу реформ на його перебіг. Крім того, емпіричноісторичний метод може бути посилений аналізом досвіду регіонів інших країн, зокрема сусідніх із схожими умовами у подоланні соціально-економічних проблем.

Теоретико-логічний метод спрямований на виявлення наукового підґрунтя, течій та закономірностей розвитку економічної науки та суспільних економічних систем. В контексті проблематики цього дослідження застосування теоретико-логічного методу має потенціал для аналізу основних тенденцій та суперечностей соціально-економічного розвитку прикордонних регіонів України, їх ідентифікація та дослідження чинників, що лежать в основі формування певної тенденції.

Наприклад, загальна тенденція деіндустріалізації може бути викликана такими чинниками, як недостатній рівень інтеграції у світову економіку, застаріла матеріальна база, брак інноваційних технологій тощо.

Застосування теоретико-логічного підходу підпорядковується визначенню загальної логіки регіонального розвитку та дозволяє одержати його ключові закономірності. В рамках цього методу, за думкою Г. Башнянина [2], методологічний підхід до дослідження економічних систем дозволяє отримати майже точні (частіше) або абсолютно точні (рідше) результати, які надають досліднику змогу одержати нові знання щодо: закономірностей розвитку системи; періодизації розвитку у часі з виділенням періодів, що мають відмінні характеристики; специфічних рис системи та передумов їх формування.

Діалектичний підхід поєднує історичний та логічний підходи для визначення взаємозв'язків та протиріч, що супроводжують розвиток регіонів. З точки зору дослідження розвитку прикордонних регіонів

діалектичний метод надає змогу визначити позитивні та негативні тенденції у їх поєднанні, а також ідентифікувати ключові його протиріччя, такі як: урядове регулювання та приватна ініціатива підприємств; необхідність збереження наявного потенціалу та адаптації до змін зовнішнього середовища; врахування впливу криз та кризових явищ, формування застійних процесів, пастки регіональної відсталості та послаблення / зміцнення регіональних соціально-економічних систем та їх окремих елементів.

Проблематика оцінювання соціально-економічного розвитку регіонів широко представлена у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях. Пошук публікацій у наукометричній базі даних Scopus за ключовими словами «assessment of socio-economic regional development» відображає 87704 результатів за 2002–2026 рр. В цьому різноманітті досліджень представлені різні методичні підходи до проведення оцінки, які більш «класичні» [3], що базуються на показниках офіційної державної статистики, так і більш складні, що передбачають використання експертних методів, моделювання тощо.

У цій сукупності можна виділити такі групи методичних підходів, що використовуються в сучасних дослідженнях для оцінювання соціально-економічного регіонального розвитку: індексні методи, рейтингування, методи інтегрального оцінювання (ентропії, таксономії), методи економіко-математичного моделювання, матричні методи, інші структуровані моделі та підходи.

Індексний метод є достатньо поширеним у дослідженнях соціально-економічного розвитку регіонів. На базі статистичних даних розраховуються індекси, які дозволяють порівнювати регіони країни між собою. О. Дюгованець та ін. [4] зазначають, що індексний метод базується на оцінці змінних, що інтерпретують кількісні та якісні характеристики регіональних процесів.

Розрахунок простих індексів передбачає порівняння певного показника у досліджуваному регіоні до взятого за основу базового

рівня (базовий рік, попередній рік, середніх рівень по сіх регіонах країни). Розрахунок простих індексів є найбільш легким та універсальним серед усіх інших методів, але не дозволяє оцінити загальний рівень соціально-економічного розвитку регіону на основі узагальнення багатьох показників.

Прикладом застосування методу складних індексів є наведений у роботі [5] підхід до оцінювання рівня розвитку цифрової економіки в регіоні та якісного рівня обробної промисловості. В роботі [6] наведено підхід до побудови рейтингів економічної, соціальної та управлінської діяльності у рамках визначення нормативної екологічної результативності. Побудова цього показника базується на вихідній сукупності зі 112 часткових показників, класифікованих як екологічні дані, а також дескриптори значущих характеристик діяльності компанії.

Далі використано алгоритми машинного навчання для прогнозування імовірності виникнення екологічних протиріч на основі одержаних результатів рейтингування компаній. Отже, часто в наукових дослідженнях метод рейтингування доповнюється іншими методами економіко-математичного моделювання.

Література

1. Кульчицький Б. Сучасні економічні системи : навч. посіб. Львів : Афіша, 2004. 279 с.

2. Башнянин Г. І. Економічні ринкові системи: методологічні проблеми метрологічного аналізу. Львів : Ліга-Прес, 2018. 404 с.

3. Теоретичні аспекти виходу України з «пастки відсталості» : монографія / за ред. М. О. Кизима, Н. В. Бєлікової. Харків : ФОП Лібуркіна Л. М., 2023. 402 с.

4. Дюгованець О. М., Федурця В. П., Довба І. В. Методи прогнозування інноваційного розвитку регіону. *Економіка і суспільство.* 2018. № 18. С. 610–615.

DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-18-85

5. Xie J., Xue C., Zhou J., Lei H. Digital Economy on High-Quality Manufacturing Development: A Spatial Spillover and Regional Coordination Perspective. *Finance Research Letters.* Available online 8 July 2025. 107928.

DOI: https://doi.org/10.1016/j.frl.2025.107928

6. Svanberg J., Ardeshiri T., Samsten I., Öhman P., Rana T., Danielson M. Prediction of environmental controversies and development of a corporate environmental performance rating methodology. *Journal of Cleaner Production.* 2022. Vol. 344. 130979.

DOI: https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.130979